

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

СЕРГІЮК ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 725.181:728.1(043.3)

АРХІТЕКТУРА ВІЙСЬКОВИХ ГАРНІЗОНІВ
ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(формування, спадщина, принципи реабілітації)

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті водного господарства та природокористування (м. Рівне) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор архітектури, професор
Ричков Петро Анатолійович,
професор кафедри архітектури та середовищного
дизайну Національного університету водного
господарства та природокористування (м. Рівне).

Офіційні опоненти: доктор архітектури, доцент
Диба Юрій Романович,
професор кафедри архітектури та реставрації
Національного університету «Львівська
політехніка»;

кандидат архітектури
Міхесенко Катерина Миколаївна,
доцент кафедри теорії, історії архітектури
та синтезу мистецтв Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ).

Захист відбудеться «01» грудня о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.11 у Національному університеті «Львівська політехніка» (за адресою: 79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, головний корпус, ауд. 324а).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий «__» жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. арх., проф.

Г.П. Петришин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним з найважливіших чинників життєдіяльності нації, показником рівня цивілізованості суспільства є відношення до її історико-культурної спадщини. Вона включає широкий спектр національного надбання: від фоліантів першодруків до монументальних пам'яток архітектури – будівель та споруд. У сучасних умовах, коли у світовій і українській спільноті підвищується інтерес до архітектурно-історичних пам'яток, постає проблема нестачі ґрунтовних досліджень у напрямі військової гарнізонної архітектури з метою її реновації та реабілітації.

Значний архітектурно-історичний потенціал військових гарнізонів (далі – ВГ) ХІХ – початку ХХ століття не оцінено належно. Побудовані на окраїнах повітових міст Волинської губернії, упродовж наступних десятиліть вони влились у міське середовище і стали ключовими елементами у його розвитку.

Враховуючи вище зазначене, актуальність дослідження зумовлена тим, що:

- тематика гарнізонної архітектури доби Російської імперії на території України, зокрема і колишньої Волинської губернії, характеризується наявністю значних прогалин: будівництво цього періоду часто обмежується стислими статистичними даними, узагальненими описами й епізодичними згадками. Тому наукове дослідження архітектури ВГ Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття потребує суттєвого поглиблення, впровадження у науковий обіг самих ВГ, а також широкопланових аналітичних матеріалів із цієї тематики;

- існує потреба визначення історико-архітектурної цінності ВГ Волинської губернії, збудованих у період перебування Правобережної України у складі Російської імперії;

- актуальними на сьогодні є проблеми обліку та реабілітації військової архітектури Волинської губернії, яка є невід'ємною частиною історичного військового надбання. Ця обставина додатково аргументує можливість і необхідність поглибленого історико-архітектурного дослідження гарнізонного будівництва. Також воно матиме вагоме значення для теорії та історії архітектури військового напрямку і заповнить прогалину в наявних матеріалах.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає вимогам чинного пам'яткоохоронного законодавства України про збереження і охорону національної культурної спадщини, а саме закону України "Про охорону культурної спадщини" від 08.06.2000 р. за № 1805-III, спрямоване на вирішення завдань, визначених постановою Кабінету міністрів України № 1760 "Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України". Тема дисертаційної роботи пов'язана з держбюджетною темою "Дослідження архітектурної спадщини Волині кінця ХVІІІ – І-ї третини ХХ ст.", яка виконувалася протягом останніх років (державна реєстрація № 0115U002360). Основний зміст дисертаційного дослідження відповідає також визначальним напрямам науково-дослідної роботи кафедри архітектури та середовищного дизайну Національного університету водного господарства та природокористування в межах теми "Сучасна проблематика архітектурної історії, теорії та практики Північно-Західного регіону України".

Мета: дослідити особливості планувальної та об'ємно-просторової структури, стилістики військових гарнізонів Волинської губернії XIX – початку XX ст., розробити рекомендації щодо їх збереження, реновації та подальшого використання у сучасних умовах.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан наукового вивчення теми і визначити джерельну базу щодо архітектури ВГ Волинської губернії XIX – початку XX століття.
2. Розробити методику дослідження архітектури ВГ Волинської губернії.
3. Сформулювати передумови появи ВГ у Російській імперії та відтворити схеми їх розміщення на території Волинської губернії у системі оборони кордонів.
4. Провести аналіз містобудівної ситуації в повітових центрах Волинської губернії, де розташовувались військові комплекси, їх вплив на подальший розвиток інфраструктури цих міст та систематизувати планувальну структуру ВГ, принципи розміщення різних типів будівель у їх складі.
5. Охарактеризувати планувальну структуру гарнізонних будівель, принципи її побудови та виконати типологічну класифікацію.
6. Розглянути стилістику фасадів, здійснити морфологічний аналіз їх елементів, класифікацію деталей оздоблення.
7. Визначити сучасний стан ВГ Волинської губернії, проаналізувати закордонний досвід із реабілітації об'єктів-аналогів.
8. Розробити пропозиції і рекомендації щодо сучасного використання об'єктів, збереження, функціональної адаптації та реновації ВГ у сучасних умовах.

Об'єкт дослідження – військові гарнізони, збудовані на території Волинської губернії в XIX – на початку XX століття.

Предмет дослідження: містобудівна, планувально-просторова, об'ємно-композиційна структура ВГ, стилістика будівель, їх сучасний стан.

Межі дослідження: хронологічні межі дослідження охоплюють період XIX – початок XX століття: від часу створення Волинської губернії як адміністративної одиниці Російської імперії у 1795 році до 1917 року, коли офіційно припинила існування держава. Географічні межі дослідження – повітові міста Волинської губернії (сучасні Володимир-Волинський, Ковель, Луцьк Волинської; Житомир, Новоград-Волинський, Овруч Житомирської; Дубно, Острог, Рівне Рівненської; Кременець Тернопільської; Ізяслав, Старокостянтинів Хмельницької області).

Методи дослідження. Вибір методів дослідження впливає зі специфіки теми дослідження. Застосовано комплексну методику із загальнонаукових та спеціальних методів у три етапи. На першому етапі застосовано метод першоджерел, зокрема бібліографічний та картографічний, а також термінологічний, історіографічний, статистичний та системний методи. На другому етапі використано метод натурних досліджень (фотофіксації), порівняльно-історичний та структурно-функціональний методи. На третьому етапі застосовано містобудівний аналіз, що включав аналіз об'ємно-просторової структури комплексів, метод декомпозиції та типологічної класифікації; графоаналітичний, морфологічний та систематизаційний методи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: у дисертації вперше:

- комплексно опрацьовано історико-архітектурну проблематику, що стосується будівництва та морфологічних особливостей ВГ на території Волинської губернії під час її перебування у складі Російської імперії;
- простежено історичні, політичні та соціальні передумови виникнення та формування ВГ Волинської губернії XIX – початку XX ст.;
- визначено основні чинники (географічні, містобудівні, транспортні тощо), що зумовлювали розміщення військових формувань (полків, батальйонів, ескадронів, відділень) на території Волинської губернії наприкінці XIX століття у системі оборони південно-західних кордонів Російської імперії;
- проаналізовано урбаністичні особливості розміщення ВГ у структурі населених пунктів та їх вплив на подальший містобудівний розвиток територій;
- з'ясовано внутрішню структуру та принципи забудови територій гарнізонів, що зумовлювались особливостями кожного міста;

доповнено:

- джерельну базу з тематики дослідження;
 - типологічну класифікацію досліджуваних будівель комплексів за різними характерними ознаками (функціональними, планувальними, композиційними, стилістичними тощо);
 - загальні принципи пропорційного формотворення фасадів будівель, їх частин, елементів, деталей;
- отримали подальший розвиток:
- методика дослідження ВГ, стану їх збереженості;
 - практичні рекомендації, спрямовані на збереження і відновлення втрачених елементів ВГ Волинської губернії.

Загалом у процесі дисертаційного дослідження було виявлено та введено у науковий обіг 7 гарнізонних комплексів, збудованих на території Волинської губернії в XIX – на початку XX ст.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути корисними для вивчення та аналізу аналогічних гарнізонних комплексів на всій території України, що споруджувались для таких же цілей, джерельною базою для визначення типології військових будівель та класифікації елементів деталювання фасадів з подальшим використанням у практичній архітектурній діяльності.

Окрім цього, дослідження дає науково обґрунтовані підстави надати низці виявлених комплексів статус пам'яток архітектури місцевого значення, а його матеріали можуть бути використані для складання облікових карток та паспортів об'єктів. Це сприятиме їх популяризації з подальшим зростанням суспільного та наукового інтересу до військової архітектурної спадщини історичної Волині.

Матеріали наукових досліджень можуть бути використані для розробки лекційних курсів з історії регіональної архітектури, реставрації та реновації будівель і споруд, а також для виконання курсових та дипломних проектів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації лягли в основу доповідей на 5 науково-практичних конференціях, а саме: на міжнародній науковій конференції, присвяченій століттю містобудівної освіти у Львівській Політехніці "Креативний урбанізм" (24-25 травня 2013 р., м. Львів), на V Міжнародній конференції "Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сучасність, майбутнє" (12 травня 2014 р., м. Київ), на міжнародній науково-практичній конференції "Виховання національної еліти – фундамент довгострокового розвитку суспільства" (30 червня 2016 р., м. Краматорськ), науково-технічній конференції аспірантів та студентів НУВГП "Сучасні проблеми теорії, історії та практики архітектури і містобудування" (19 квітня 2017 р., м. Рівне), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування» (17 листопада 2017 р., м. Харків). Результати дисертаційної роботи використані у лекційних заняттях для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців – спеціалістів відділів культури районних державних адміністрацій та міських державних адміністрацій Хмельницької, Волинської, Рівненської областей (18-22 листопада 2013 р.); у лекційних та практичних заняттях для учнів відділення філології та мистецтвознавства Рівненської Малої академії наук учнівської молоді (12-25 червня 2013 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 11 наукових праць, серед яких 4 у наукових фахових виданнях України, 1 у колективній монографії, 1 у науковому періодичному закордонному виданні, 1 у періодичному виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз даних, 4 у друкованих збірниках наукових праць.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг дисертації 285 сторінок, з яких: 172 сторінки основного тексту (в тому числі 44 сторінки ілюстративного матеріалу), 28 сторінок списку використаних джерел з 309 найменуваннями, а також 72 сторінки додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено його хронологічні та географічні межі, охарактеризовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення і наукову апробацію.

У **першому розділі "Історіографія, джерельна база та методика дослідження військових гарнізонів Волинської губернії XIX – поч. XX ст."** охарактеризовано джерельну базу роботи, розглянуто попередні дослідження з теми, систематизовано вітчизняний і закордонний досвід з реновації та реабілітації військових об'єктів у сучасних умовах, сформовано методику дослідження військових гарнізонів Волинської губернії XIX – початку XX ст.

Підрозділ 1.1 «Аналіз історико-бібліографічних джерел» охоплює досвід дослідження ВГ Волинської губернії XIX – початку XX століття. Він є невеликим, що зумовлено військовим статусом об'єктів і малою поінформованістю громадськості.

Джерельну базу дослідження за характером матеріалів розділено на статистичні матеріали, наукові праці військово-історичної та архітектурної тематики, нормативно-правові акти та натурні і камеральні дослідження автора (фотофіксації, обміри, зарисовки), здійснені упродовж 2010-2018 рр.

До статистичних матеріалів належать зібрані та видані різними департаментами Російської імперії наступні праці: "Военно-статистическое обозрение Российской империи" (Волинська губернія, 1850), "Материалы для исследования Волынской губернии в статистическом, сельскохозяйственном и других отношениях" (1869), "Памятные книжки губерний" (Волинська губернія, 1905), "Первая всеобщая перепись населения Российской империи" (1897). Вони дають змогу ширше розкрити та глибше проаналізувати географічні особливості, склад місцевого населення, стан економічного розвитку, сформовану інфраструктуру регіону тощо.

Другу групу джерел можна розділити на декілька підгруп. У сегменті сучасної української теорії архітектури можна виокремити роботи, що стосуються проблематики дослідження, реконструкції та реновації архітектурної спадщини, зокрема і військової архітектури ХІХ – початку ХХ ст. Це роботи М. Бевза, В. Вечерського, Ю. Диби, О. Лесика, О. Михайлишин, К. Міхеєнко, Т. Піняжка, Л. Прибеги, П. Ричкова, В. Тимофієнка та ін.

Серед історичних праць і досліджень, які зосереджувалися на військових поселеннях, причинах та передумовах їх виникнення, функціонування, відзначаються праці Г. Александрова (1873), О. Багалій-Татарінової (1927), Л. Богданова (1997), А. Грибне, Т. Кандаурової (1992, 2002), П. Карцева (1890), А. Куропаткіна (1909), Н. Левінтова (1940), Г. Марахова (1979), а також у спогадах очевидців, викладених в таких періодичних виданнях ХІХ століття: "Русская старина" (1872, 1873, 1882), "Русский вестник" (1871, 1890), "Русский архив" (1874), "Исторический вестник" (1886), "Исторический журнал" (1940), "Инженерный журнал" (1866, 1874, 1881, 1892).

До статей та досліджень науковців, що розкривають функціональні та архітектурні особливості будівництва ВГ на території Російської імперії, належать П. Агапєєва (1896), П. Зайончковського (1973), В. Ладесова (1992, 2002), І. Литовського (2009), М. Ляпідевського (1881), М. Манька (2002), М. Пасипкіна (1892), А. Петрова (1871), І. Пилявського (1959, 1963), М. Сперанського (1825), Т. Стояна (2005), М. Ющенко (2009), К. Ячменіхіна (1994-2006), а також місцевих краєзнавців А. Лисиці, О. Молчанова, Я. Поліщука, О. Прищепи, П. Савчука та інших.

Значна частка досліджень, присвячених архітектурній військовій спадщині Російської імперії, належить польським науковцям. Це пов'язано із тривалим перебуванням території Речі Посполитої у складі цієї держави. Через суперечливий і дискусійний характер значення успадкованих будівель з'явився ряд наукових робіт, присвячених їх дослідженню, реновації, реставрації або і повній перебудові. Це роботи Д. Гаврилюк (2014, 2015), П. Циналевської-Кучми (2004), Ц. Глушека (2012), А. Янушкевича (2009), П. Пашкевича (1999).

Нормативно-правові акти мають директивне та обов'язкове значення у регламентації процесів збереження і відновлення історико-архітектурного

середовища, дотримання сучасних будівельних норм. Цими документами сформульовано основні принципи та положення з охорони та реставрації окремих пам'яток і містобудівних комплексів, встановлено правила архітектурно-містобудівної діяльності.

У підрозділі 1.2 «Аналітичний розгляд архівних матеріалів за тематикою дослідження» представлено аналіз документів, що містяться у Державних архівах Рівненської, Волинської та Житомирської областей. Фонди періоду Російської імперії представлені документами органів місцевого самоврядування, судових органів і установ поліції, землевпорядних та межових установ, військово-адміністративних органів та військових організацій, фінансових та податкових органів і установ, навчальних і релігійних закладів. Це зокрема фонди Дубенського магістрату, волосних управлінь, повітових судів і управлінь поліції, повітових землевпорядних комісій, Острозького повітового межового відомства, Рівненського реального училища. Історію релігії й церковних установ характеризують фонди Волинської духовної консисторії, духовних правлінь, деканатів, церков та костелів, єврейських громад.

Іншу частину виявлених архівних матеріалів з тематики дослідження становлять документи Російського державного військово-історичного (РДВІА) та Російського державного історичного архівів (РДІА), що містяться у фондах. Колекції військово-історичних документів та картографічних матеріалів колишнього "Военно-ученого архива" (ВУА), що на сьогодні входять до складу матеріалів Російського державного військово-історичного архіву в Москві, містять унікальні тематичні збірники зі статистики, економіки, етнографії, військової топографії Російської імперії. Тут зберігаються генеральні атласи світу, карти іноземних держав та Росії, її окремих регіонів, плани міст, фортець та їх околиць. У колекціях ВУА і фонді Головного військово-технічного управління містяться унікальні джерела з історії архітектури та містобудування: архітектурно-будівельні проекти і креслення різноманітних військових, цивільних та церковних споруд XVI – початку XX століть багатьох міст Російської імперії. Також матеріали знаходяться у фондах управління генерал-губернатора з інженерної частини, військових поселень, планів та альбомів, воєнно-історичних карт, планів та схем, планів і описів міст, фортець, поселень та інших населених пунктів, технічно-будівельного комітету МВС.

У підрозділі 1.3 «Методика дослідження архітектури військових гарнізонів Волинської губернії XIX – початку XX століття» сформовано теоретичну основу роботи із залученням наступних методів:

- аналіз та систематизація літературних, наукових та архівних джерел (вивчення попередніх досліджень, робота з архівними та іконографічними матеріалами);

- вивчення та упорядкування специфічної військової термінології, що використовувалася у Російській імператорській армії з початку XIX століття і до закінчення її існування у 1917 році;

- аналіз історичних процесів та чинників, що вплинули на появу ВГ у системі поселень Російської імперії та у Волинській губернії;

- статистичне опрацювання даних (виявлення кількісних, якісних та хронологічних характеристик дислокації військових на території Волині);
- натурні обстеження об'єктів (архітектурні обміри, фотофіксація, зарисовки), що дозволили зафіксувати сучасний стан ВГ Волині;
- метод типологічної класифікації і систематизації (виділення і структурування містобудівних ситуацій та типів будівель ВГ);
- містобудівний аналіз, що виявив урбаністичні характеристики розташування ВГ у структурі міст, їх розпланувальну та об'ємно-просторову композицію;
- графоаналітичний метод (розробка аналітичних таблиць, діаграм, рисунків, що наочно демонструють окремі аспекти будівництва ВГ ХІХ – початку ХХ століття);
- метод графічного моделювання (створення планувальних та об'ємно-просторових схем територій ВГ, будівель і деталей оздоблення фасадів);
- стилістичний і архітектурно-композиційний аналіз (виявлення архітектурних закономірностей побудови фасадів гарнізонних будівель і їх деталювання).

Другий розділ "Урбаністично-просторові принципи локалізації військових гарнізонів" присвячений передумовам виникнення ВГ, містобудівним аспектам розташування ВГ на території повітових міст Волинської губернії, визначенню просторової структури самого комплексу та особливостей розташування різних типів будівель для різних видів дислокованих військових полків.

У підрозділі 2.1 «Передумови виникнення військових гарнізонів та їх локалізація на території Волинської губернії» розкрито імперську державну політику Російської імперії та сусідніх держав стосовно армії, яка і зумовила появу гарнізонів – військових частин, навчальних закладів і установ, розташованих постійно у певному населеному пункті для оборони у мирні та воєнні часи. Військово-політичне протистояння із Австро-Угорською імперією спричиняло концентрацію значних військових сил на прикордонних територіях: Волинської і Подільської губерній на противагу Галичині (Львів, Тернопіль, Івано-Франківськ, Золочів, Коломия, Перемишль, Ряшів, Ярослав).

У підрозділі 2.1.1 «Політична ситуація в Європі на початку ХІХ століття та поява перших військових поселень» відображено суспільно-історичні процеси, що відбувались у європейських країнах та у подальшому визначили їхні сучасні кордони, відзначає основні військово-політичні союзи, які склалися у той період. Було окреслено основні епіцентри воєнної активності на континенті: між Англією та Францією, між Австрією та Пруссією, між Російською імперією та балкансько-чорноморськими країнами. Новий адміністративно-територіальний поділ українських земель після входження до складу Російської імперії та утворення Волинської губернії у 1795 році з губерньським центром спершу у Новограді-Волинському, пізніше у Житомирі зумовив значні зміни у соціально-економічному становищі населення.

Перші комплекси цього типу розташовувались у Новгородській, Московській, Слобідсько-Українській (з 1835 року – Харківській),

Катеринославській, Херсонській, Кам'янець-Подільській губерніях. Архітектором перших проектів виступив І. Мінут; пізніше для розробки покращених проектів полкових штабів було залучено архітекторів В. Стасова, Л. Руску, Т. Дюбю, військових інженерів Л. Карбоньєра, А. Фабра, Ф. Рерберга та інших. Ці проекти стали основою для подальшого створення типових гарнізонних комплексів, розташованих на території Волинської губернії.

У підрозділі 2.1.2 «Військові гарнізони Волинської губернії: локалізація, принципи розміщення, порівняльна характеристика» розкрито загострення політичної ситуації на західних кордонах імперії у другій половині XIX століття, що зумовило появу гарнізонних комплексів у Волинській, Подільській та інших губерніях. Безпосереднє прикордонне розташування зумовило дислокацію значного військового контингенту на території Кременецького, Дубенського, Володимирського повітів; найменша кількість знаходилась у Луцькому та Овруцькому (рис. 1).

Основними факторами для розміщення комплексів були наявність укріплень з кам'яними чи дерев'яними будівлями, стайнями, манежами тощо, особливості рельєфу, водойм (річки, на злитті річок, греблі та млини), сформована інфраструктура (залізничні шляхи, транспортні вузли, магістралі) тощо (рис. 2).

У підрозділі 2.2 «Планувальна структура військового гарнізону» встановлено спільні та відмінні принципи забудови території ВГ, залежно від роду військ (піхотний чи кавалерійський полк), чину військових (офіцерський склад чи солдати): площа, типологія будівель, транспортні зв'язки тощо. ВГ складався з комплексу будівель житлового, громадського та допоміжного призначення, з головною плацевою площею та своєю внутрішньою інфраструктурою. Будівлі солдатських казарм розташовувались навколо площі з плацом, де відбувались щоденні навчання. Найчастіше вони розміщувались у формі букви "П", з одного боку відкриваючи плац на дорогу (Дубно, Острог), рідше – плац знаходився у глибині містечка і забудовувався з усіх сторін (Рівне). Житло для офіцерів знаходилось на певній відстані від основного комплексу. Обов'язковим елементом гарнізонного комплексу була православна церква, яка будувалась спеціально для комплексу за типовим проектом (Луцьк, Острог, Житомир, Кременець, Володимир-Волинський, Старокостянтинів), або використовувались існуючі храми (Рівне, Дубно, Ковель).

Усі будівлі розміщувались за чіткою паралельно-перпендикулярною схемою вздовж доріг по обидва боки, окремо розташовувались штаб та будинок командира. Ділянки облаштовувались транспортно-пішохідною мережею та зеленими зонами. Біля будівель старшого командування були розроблені спеціальні під'їзні доріжки та невеликі сквери з клумбами. Виокремлено ділянки для саду та городів.

У підрозділі 2.3 «Військові гарнізони у структурі міст Волинської губернії: еволюція розвитку» визначено їх розташування з урахуванням існуючої на той час забудови. З 12 повітових міст губернії, ВГ збудовані у Володимирі-Волинському, Дубні, Житомирі, Кременці (збудовано 2 комплекси, один у самому місті не зберігся, другий – у передмісті в с. Білокриниця), Луцьку,

Острозі, Рівному, Старокостянтиніві. В інших містах для розселення військових були пристосовані існуючі будівлі (Житомир, Новоград-Волинський), у тому числі палацові комплекси (Ізяслав). Практично відсутні були військові у Овручі, що зумовлювалося наявністю у повіті значної кількості тюремних установ, а також додаткового природного чинника – поліських боліт.

Військовим гарнізнам відводилися окраїни міст, де житлова забудова була практично відсутня, подалі від місцевих ярмарків та інших громадських споруд. Перш за все це було пов'язано з масштабами будівництва, оскільки вони включали значну кількість будівель значних розмірів для житла, навчання, тренувань, господарських потреб тощо. Необхідним був простір для обслуговування споруд такого типу.

Дослідженням визначено ще один важливий фактор впливу на розміщення ВГ – транспортні комунікації різних типів. Перевага надавалась територіям поруч із залізничними станціями, шосейними дорогами, зокрема вздовж Київ-Брестського шосе, що проходило через Житомир, Новоград-Волинський, Рівне, Луцьк, Ковель (рис. 3).

У третьому розділі "Архітектурна морфологія гарнізонних будівель XIX – початку XX століття" проаналізовано основні планувальні, об'ємно-просторові, стилістичні та архітектурно-композиційні особливості будівель гарнізонів та їх фасадів, стилістику та характер зовнішнього декору.

У підрозділі 3.1 «Функціонально-просторова композиція гарнізонних будівель» визначено планувальні вирішення гарнізонних будівель, подальші перепланування, що пов'язані зі зміною функціонального призначення та сформовано класифікаційну типологію.

У підрозділі 3.1.1 «Типологія будівель та споруд військового гарнізону» класифіковано основні типи будівель відповідно до функціонального призначення: житлові, громадські і господарські.

До житлових відносились будинки для командування полку або ескадрону (командира полку, бригади, роти, ескадрону), для офіцерського складу (квартири для штаб-офіцерів та молодших офіцерів), для солдатського складу (казарми для піхоти або кавалерії). Будівлі для старшого командування зводились одноповерхові, з двома входами – головний для гостей та службовий для прислуги. Для офіцерського складу передбачались двоповерхові чотириквартирні або восьмиквартирні будинки, також з двома входами до кожної з квартир – через парадні та бокові сходи. Казарми для розміщення солдат проектувались триповерховими і розраховувались для одного батальйону або двох ескадронів. Перші поверхи займали приміщення загального користування – їдальня, ротна школа, канцелярія, кухня, комори, цойггауси тощо. На 2-3 поверхах – спальні приміщення, умивальники, туалети. Обігрів здійснювався твердопаливними грубками, які розташовувались у кожному приміщенні.

Громадські будівлі мали різноманітне призначення. До них відносились штаб, будівля для навчальної команди, госпіталь (приймальне відділення на 20 місць) та православний храм. Штаб виконував також адміністративно-дозвіллеву функцію, адже налічував як приміщення для вищого командування полку, так і частину будівлі займали більярдна та їдальня для офіцерів. Флігелі для

навчальної команди проектувались триповерховими з поздовжніми несучими стінами та виконували декілька функцій: адміністративну, навчальну та господарську.

Господарські будівлі та споруди (пральня, пекарня, сараї для дров, провізії, зброї, кам'яні льодовні, стайні – для кавалерії) обслуговували весь спектр потреб військового гарнізону без необхідності функціональних зв'язків із самим населеним пунктом.

Також здійснено класифікацію за іншими ознаками: за типом планувальної системи будівлі та споруди поділяються на секційні (житло для офіцерів), коридорні (адміністративні будівлі), анфіладні (житлові флігелі солдат), змішані; за типом конструктивної системи – з поздовжніми, з поперечними несучими стінами, змішаної системи; за просторово-кількісним розміщенням комунікаційних вузлів – центральне розташування, бокове, секційне, змішане; за поверховістю – одно-, дво- або триповерхові (рис. 4).

У підрозділі 3.1.2 «Принципи планувальної структури будівель» встановлено, що планування ВГ визначалось «Положенням про проектування казармених будівель» (1874), яке затверджувалось Головним управлінням з квартирного забезпечення військ (ГУКЗВ). Це положення містило ряд вимог до казармених будівель, зокрема санітарних, щодо розміщення великої кількості людей, а також інсоляції та вентиляції. Тому переважаючою планувальною схемою казарм було розміщення капітальних стін на поперечних осях будівлі із застосуванням анфіладної або коридорної планувальних схем.

За санітарними вимогами ідеальна казарма повинна була споруджуватись одноповерховою, але реальні умови розміщення військового контингенту не дозволяли цього. Тому казармені будівлі споруджувались у 2-3 поверхи. Ці особливості внутрішнього планування визначали характер форми плану, яка найчастіше була прямокутною. Планувальна структура з використанням коридорів на центральній осі також часто застосовувалась у казарменому будівництві. План з облаштуванням коридору уздовж зовнішньої стіни використовувався для госпіталю.

У підрозділі 3.1.3 «Православний полковий храм як особливий тип будівлі військового гарнізону» визначено, що він був обов'язковою складовою кожного полку. Це ґрунтувалось на державній політиці підтримання морально-релігійного порядку в армії та поширення православ'я на всій території Російської імперії. З'ясовано, що переважна частина будівель були кам'яними, рідко – дерев'яними. Зафіксовано ряд вимог до будівлі військового храму, а саме: велика місткість (400 або 900 чоловік залежно від роду військ), мінімальна вартість спорудження та відповідність православним канонам.

Визначено, що більшість військових церков споруджено за типовим проектом, затвердженим Військовим міністерством та імператором. Автором цього проекту став архітектор Ф.М. Вержбицький, який поєднав однонавову базиліку в плані з тридільним об'ємом, характерним для православних храмів (шатрова дзвіниця над входом, трапезна і верх з великим світловим барабаном у східній частині). Зовнішнє оздоблення виконувалось у відкритій цеглі без тинькування, що зумовлювалось мілітарним призначенням будівлі, а також

ідеологічними чинниками. Фактично, Ф. Вержбицький створив тип церкви, що продовжував напрям у храмову будівництво, започаткованому у першій половині XIX століття російським архітектором К. Тоном.

У підрозділі 3.2 «Стилістика будівель військового гарнізону» проаналізовано, що вона вирізняється своєю чіткістю, лаконічністю та стриманістю. Ці характеристики відповідали функціональному призначенню самих будівель і основним тенденціям раціоналістичного напрямку в архітектурі 2-ї половини XIX століття у Російській імперії.

Головна течія цього напрямку, а саме "цегляний" стиль, відкидав штукатурне облицювання та залишав відкритою цегляну кладку стін. Теоретик раціоналізму А.К. Красовський у своїй праці "Цивільна архітектура. Частини будівель" (1851) зазначав, що корисне і раціональне в архітектурі, мета і призначення будівлі є стилістичними чинниками, а джерелом художніх форм виступає будівельний матеріал. Особливістю "цегляного" стилю були застосування фактури і натурального кольору лицьовальної цегли як основних засобів виразності.

Найбільшого поширення "цегляний" стиль набув у зведенні споруд масового призначення: навчальні заклади (інститути, училища, гімназії, школи), промислові підприємства (заводи, фабрики), дрібні торгові заклади (магазини, складські приміщення), комплекси військового призначення (казарми, військові склади тощо).

У підрозділі 3.3 «Морфологія зовнішнього опорядження та декору» системно проаналізовано архітектурно-художні рішення фасадів будівель ВГ. Встановлено спільні риси: симетричність побудови, наявність центрального та бокових ризалітів, виконання головних (вуличних) фасадів деталізованими, а торцевих практично глухими. Також класифіковано найбільш характерні елементи в оздобленні фасадів гарнізонних будівель: а) орнаментальні мотиви, що використовуються для декору площини стіни (фризи, карнизи, пілястри, елементи фронтонів, сандрики), димарів (комини), окремих елементів (обрамлення вікон та дверей); поділяються на ступінчасті, з прямокутними елементами, геометричними елементами, ажурні; б) віконні отвори за принципом групування поділяються на одинарні (рядові, нерядові), подвійні, по чотири; в) рядові віконні отвори поділяються на такі, що не мають деталювання, з орнаментикою, із замковим каменем; г) серед нерядових віконних прорізів виділено наступні типи: без обрамлення, з орнаментикою, із обрамленням подвійні, із обрамленням згруповані по чотири; д) вхідні портали поділяються на прості (без віконних прорізів), з віконними прорізами, з віконними прорізами та деталюванням; е) фронти, що розміщуються на завершеннях ризалітів, поділяються на прості (без віконних прорізів або ніш), з нішами, з віконними прорізами (круглими та арочними); є) пілястри – плоскі вертикальні виступи на кутах ризалітів – можна класифікувати за їх декоруванням: з орнаментикою, зі стилізованою капітеллю, з нішами; ж) комини (димарі) поділяються на прості (без деталювання), з орнаментами, двоярусні з орнаментами.

У четвертому розділі "Принципи архітектурної реабілітації гарнізонних будівель у сучасних умовах" проаналізовано закордонний досвід з

реабілітації та реновації військових об'єктів, досліджено сучасний стан ВГ Волинської губернії XIX – початку XX століття та їх історико-культурне значення у контексті архітектурної спадщини Волині та України загалом. Запропоновано принципи та заходи, спрямовані на відновлення та подальше використання досліджуваних військових об'єктів і їх пристосування до сучасних потреб.

У підрозділі 4.1 «Сучасний стан військових гарнізонів Волині» встановлено, що у своїй більшості вони включені у загальну структуру міського середовища та зав'язані з нею розвинутою транспортно-пішохідною інфраструктурою, зазнали значного дегенеративного впливу протягом останніх десятиліть. Великі за площею ВГ у більшості випадків втратили первинну функцію і трансформувались у декілька: житлову, комерційну, навчальну, комунальну тощо. Швидкі зміни у суспільстві, зокрема вихід на перший план агресивної візуальної реклами, призвели до облицювання фасадів будівель різними матеріалами, добудови абсолютно неспівставних між собою елементів. Такі заходи погіршують стан та зовнішній вигляд як окремих будівель, так і цілих містобудівних ансамблів колишніх повітових міст історичної Волині.

У підрозділі 4.2 «Закордонний досвід реновації військових об'єктів» відображено географію військових об'єктів, що є досить широкою. Виявлено, що у Нідерландах, Бельгії, Німеччині переважає реабілітація фортифікаційних споруд, які входили до так званої Нової Голландської Ватерлінії; у Польщі, Литві, Словаччині, Росії – гарнізонних комплексів, православних храмів, що були переобладнані на костели та кірхи. Функціональна трансформація спрямовувалася на житлову, громадську (культурну, харчову, спортивну, адміністративну та ритуальну) функції.

У підрозділі 4.3. «Інтеграція та функціональна адаптація військових гарнізонів у міське середовище» встановлено, що для цього необхідна низка комплексних заходів з покращення зовнішнього вигляду, моніторингу держави та усіх власників приміщень цих будівель, поширення інформації щодо історико-культурної та архітектурно-містобудівної цінності цих комплексів тощо.

Встановлено, що основна мета адаптації полягає у поліпшенні планувальних рішень, підвищенні рівня благоустрою. Згідно з цими вимогами пропонуються три основні етапи функціональної адаптації ВГ. Перший етап – адаптація планувальної та об'ємно-просторової структури будівель, що спрямована на їх упорядкування та пристосування до сучасних нормативних вимог. Другий етап спрямований на відновлення архітектурних та художніх якостей будівель (відновлення первинного кольору та кладки цегли, зняття штукатурки, нашарувань з пінопласту, гіпсу, алюмінієвих плит, реклами). Третій етап полягає в інтеграції будівлі у складі ансамблю, спрямованої на знаходження оптимального планувального рішення з урахуванням сучасних вимог до функціонального зонування всього ансамблю.

У підрозділі 4.4 «Рекомендації щодо збереження, реабілітації та охорони військових гарнізонів Волинської губернії» на основі узагальнення українського та закордонного досвіду розроблено рекомендації щодо охорони, реставрації та подальшого використання ВГ залежно від стану їх збереження та

архітектурно-містобудівної цінності: а) збереження без змін і втручання; б) виконання необхідних реставраційних та консерваційних робіт; в) виконання функціональної реабілітації для подальшого використання; г) внесення до переліку Державного реєстру нерухомих пам'яток України; д) демонтаж малоцінних та аварійно-небезпечних об'єктів (рис. 5).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано науково-прикладне завдання: визначено основні урбаністично-просторові принципи розміщення ВГ у містах Волинської губернії, здійснено класифікацію планувальних схем та особливості побудови фасадів будівель, запропоновано рекомендації щодо їх збереження та подальшої реабілітації. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Встановлено, що вивчення стану дослідженості архітектури ВГ Волинської губернії XIX – початку XX століття характеризується наявністю значних прогалин і не є достатньо опрацьованим, що зумовлено військовим статусом об'єктів. Систематизовано наявні бібліографічні джерела щодо будівництва та морфологічних особливостей ВГ, збудованих на території Волинської губернії. Сформовано джерельну базу дослідження та виділено їх основні групи: статистичні матеріали, наукові праці військово-історичної та архітектурної тематики, нормативно-правові акти та натурні і камеральні дослідження автора (фотофіксації, обміри, зарисовки), здійснені упродовж 2010-2018 рр.

2. Вивчено 7 ВГ у повітових містах Волинської губернії (с. Білокриниця (Кременець), Володимир-Волинський, Дубно, Луцьк, Острог, Рівне, Старокостянтинів). Розроблено методику дослідження ВГ, що складається з трьох основних етапів: 1 – вивчення джерельної бази, термінології, статистичних матеріалів; 2 – натурні обстеження досліджуваних об'єктів, здійснення порівняльно-історичного та структурно-функціонального аналізів; 3 – містобудівний, графоаналітичний, морфологічний та систематизаційний аналізи.

3. З'ясовано основні передумови виникнення ВГ у контексті внутрішньої політики Російської імперії та зовнішніх чинників. Визначено географію розміщення перших військових поселень на території Російської імперії: Новгородська, Слобідсько-Українська та Херсонська губернії, пізніше – Харківська, Воронежська, Катеринославська, Кам'янець-Подільська. Встановлено, що авторами перших проектів були архітектори І. Мінут, В. Стасов, Л. Руску, Т. Дюбю, військові інженери Л. Карбоньєр, А. Фабр, Ф. Рерберг та інші; окреслено особливості архітектурно-планувальної структури окремих будівель, специфіку розпланування поселень.

4. Сформовано схему дислокації військових на території Волинської губернії відповідно до родів військ. Визначено основні чинники: прикордонне розташування, природні особливості (рельєф, водойми, будівлі на водоймах – греблі, млини, переправи), інфраструктуру регіонів (залізничні шляхи, транспортні вузли, пішохідні дороги), наявність будівель тощо.

5. Визначено локалізацію розташування ВГ, збудованих наприкінці XIX століття, у просторовій структурі сучасних міст Волині. Сформульовано основні

принципи їх розташування: а) рівнинні незабудовані ділянки; б) віддаленість від міських центрів; в) наближеність до залізничних станцій; г) сполучення важливими транспортними магістралями.

6. Планувальну структуру ВГ розроблено на основі затвердженої документації у вигляді наказів військового відомства та проектів типового розпланування для піхотного і кавалерійського полків, згідно з якими встановлено типове розпланування території ВГ із зазначенням мінімально необхідних площ та номенклатури будівель і споруд. Також зазначено транспортно-пішохідні зв'язки між функціональними зонами ВГ.

7. Виконано класифікацію об'єктів, що входили до складу ВГ російської імператорської армії: а) за функцією: житлові, громадські і допоміжні (господарські); б) за типом планувальної системи: секційні, коридорні, анфіладні, змішані; в) за типом конструктивної системи: з поздовжніми, з поперечними несучими стінами, змішана система; г) за просторово-кількісним розміщенням комунікаційних вузлів; д) за поверховістю. Здійснено порівняльний аналіз затверджених типових проектів з реально збудованими об'єктами у досліджуваних військових гарнізонах.

8. Здійснено стилістичний та морфологічний аналізи фасадів будівель ВГ, принципи їх побудови та стилістичні особливості їх структурних елементів тощо. Визначено, що вони збудовані у поширеному у 2-й половині XIX століття в Російській імперії «цегляному стилі» в еkleктичному напрямі. Класифіковано архітектурні деталі оздоблення фасадів будівель за групами: фронтони на ризалітах, комини (димоходи), пілястри, віконні прорізи різних типів, дверні портали, орнаментальний декор карнизів, фризів тощо.

9. Проаналізовано закордонні приклади з реконструкції та ревалоризації об'єктів-аналогів, визначено основні європейські тенденції у функціональній адаптації будівель військового призначення та сучасні принципи їх відновлення: а) реконструкція: зі збереженням зовнішнього вигляду будівель, часткова або повна перебудова будівель; б) функціональні: збереження військової функції, функціональна реновація (від військової до житлової, громадської, харчової, культурно-дозвіллевої, спортивної, ритуальної, адміністративної тощо).

10. На підставі комплексного аналізу зафіксовано сучасний стан збереженості ВГ Волинської губернії, визначено основні проблеми і причини їх руйнування та деструктивного використання, сформовано ряд рекомендацій щодо збереження, реабілітації та функціональної адаптації ВГ у сучасних умовах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Сергіюк І.М. Планувально-типологічні особливості типових проектів казарм Російської Імператорської армії початку XX століття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. Вип. 37. Київ: КНУБА, 2014. С. 140–147.
2. Сергіюк І.М. Військове храмування Волині початку XX ст.: історичний екскурс і сучасний стан. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. Вип. 40. Київ: КНУБА, 2015. С. 417–428.

3. Сергіюк І.М. Особливості планувальної структури гарнізонних комплексів Російської імперії (за типовими проектами). Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. Вип. 44. Київ: КНУБА, 2016. С. 96–99.
4. Сергіюк І.М. Історико-культурний потенціал гарнізонних комплексів Волині та заходи з їх реабілітації. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. Вип. 47. Київ: КНУБА, 2017. С. 162–165.

Розділ монографії:

5. Сергіюк І.М. Військовий гарнізон в міському середовищі Рівного: історичний аспект і сучасність. Креативний урбанізм: до століття містобудівної освіти у Львівській політехніці: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 541–546.

Статті у наукових періодичних закордонних виданнях:

6. Serhiiuk I. Architectural and functional transformation of military garrisons in the cities of Volyn. *Przestrzeń i forma. Czasopismo naukowe Polskiej Akademii Nauk i Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny*. 2017. №32. S. 105–114.

Статті у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Сергіюк І.М. Військові православні храми Центральної Польщі 1831–1915 років. Молодий вчений. 2015. №12 (27). С. 71–76.

Статті, що додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Сергіюк І. Архітектура Дубенського (Тараканівського) форту. Старий Луцьк: Науково-інформаційний збірник. Вип. IV. Луцьк, 2010. С. 286–296.
9. Сергіюк І.М. Морфологія архітектурного деталювання будівель військового гарнізону м. Рівне 2-ї половини ХІХ – початку ХХ ст. Архітектурна спадщина Волині. Збірник наукових праць. Вип. 2. Рівне, 2010. С. 183–187.
10. Сергіюк І. Військовий гарнізон як фактор формування містобудівного середовища повітових міст Волині у 2-й пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Архітектурна спадщина Волині. Зб. наук. праць. Вип. 4. Рівне, 2014. С. 109–112.
11. Ричков П.А., **Сергіюк І.М.** Проблеми збереження та реновації регіональної архітектурної спадщини у контексті міждисциплінарних зв'язків фахових предметів. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне, 2017. Вип. 16 (59). С. 222–224. *(Постановка проблеми і завдання, аналіз останніх досліджень і публікацій, формулювання висновків, частина текстового матеріалу).*

АНОТАЦІЯ

Сергіюк І.М. Архітектура військових гарнізонів Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття (формування, еволюція, принципи реабілітації). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

У дисертаційному дослідженні розглянуто суспільно-політичні передумови будівництва військових гарнізонів на території Волині у складі Російської імперії

та визначено стан дослідженості архітектури гарнізонних комплексів ХІХ – початку ХХ ст.

Проаналізовано містобудівні аспекти розташування військових гарнізонів на території повітових міст Волині; визначено просторову структуру самого комплексу та особливостей розташування різних типів будівель для різних видів дислокованих військових полків. З'ясовано основні планувальні, об'ємно-просторові, стилістичні та архітектурно-композиційні особливості будівель гарнізонів та їх фасадів, стилістику та характер зовнішнього декору. Вивчено закордонний досвід з реабілітації та реконструкції військових об'єктів, досліджено сучасний стан гарнізонних комплексів Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття та їх історико-культурне значення у контексті архітектурної спадщини Волині та України загалом. Запропоновано принципи та заходи, спрямовані на відновлення та збереження досліджуваних військових об'єктів.

Ключові слова: військовий гарнізон, полкова церква, "цегляний" стиль, Волинська губернія, Російська імперія, архітектурна реабілітація.

АННОТАЦІЯ

Сергиюк І.Н. Архитектура военных гарнизонов Волынской губернии ХІХ – начала ХХ века (формирование, эволюция, принципы реабилитации). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Национальный университет «Львовская политехника», Львов, 2018.

В диссертационном исследовании прослежены общественно-исторические, политические и социальные процессы в Российской империи и европейских странах, которые привели к появлению нового типа строений – военных гарнизонов. В дальнейшем были созданы типичные проекты военных гарнизонов, которые находились на территории Волынской губернии. Основными факторами для размещения комплексов были: наличие укреплений с каменными или деревянными зданиями, конюшнями, манежами и т.п., особенности рельефа, водоемов (реки, на слиянии рек, дамбы и мельницы), сформированная инфраструктура (железные дороги, транспортные узлы, пешеходные дороги) и т.п.

Проанализовано эволюцию урбанистических особенностей размещения комплексов в структуре городов, в которых для гарнизонных поселений выделялись предместья, где отсутствовали жилищные застройки, подальше от городских рынков, площадей, общественных зданий. Исследованием определено еще один важный фактор влияния на размещение военных гарнизонов – транспортные магистрали разных типов, в частности, железнодорожные станции, шоссейные дороги (вдоль Киев-Брестского шоссе, которое проходило через Житомир, Новоград-Волынский, Ривне, Луцк, Ковель).

Внутренняя структура и принципы застройки территорий гарнизонов, определялись особенностями каждого города и имели четкую разработанную структуру в зависимости от рода войск, чина военных. Военный гарнизон

состоял из комплекса зданий жилищного, общественного и дополнительного назначения, с главной плацовой площадью и своей внутренней инфраструктурой.

Определены характерные типологические группы исследуемых зданий комплексов по разным признакам (функциональным, планировочным, объемно-композиционным, стилистическим) и выделены жилищные, общественные и хозяйственные.

Проведен архитектурно-композиционный анализ фасадов гарнизонных зданий и классифицирована типология наиболее значимых элементов в их архитектуре: орнаментальные мотивы, оконные (рядовые, нерядовые) и дверные проемы, фронтоны, пилястры, дымоходы.

Проанализирован заграничный опыт по реабилитации и реновации военных объектов, исследовано современное состояние гарнизонов Волынской губернии XIX – начала XX столетия и их историческо-культурное значение в контексте архитектурного наследия Волыни и Украины в целом. Предложены принципы и мероприятия, направленные на восстановление и сохранение исследуемых военных объектов.

Ключевые слова: военный гарнизон, полковая церковь, "кирпичный" стиль, Волынская губерния, Российская империя, архитектурная реабилитация.

ABSTRACT

Serhiuk I. Architecture of military garrisons of Volyn province in XIX – at the beginning of XX century (formation, evolution, principles of rehabilitation). – Manuscript.

Thesis for the degree of architectural specialty 18.00.01 – Theory of the architecture, the restoration of architectural monuments. – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2018.

In dissertation research were traced historical, political and social processes in the Russian Empire and European countries, which led to the appearance of a new type of buildings – military garrisons. Later, typical projects of garrison complexes that were located on the territory of Volyn province were created. The main factors for the location of the complexes were: the presence of fortifications with stone or wooden buildings, stables, arenas etc., features of relief, reservoirs (rivers, dams and mills), infrastructure (railways, transport nodes, pedestrian roads) etc.

Analyzed the evolution of urbanistic features of the placement of complexes in the structure of cities, in which garrison settlements were distinguished suburbs away from markets, squares, public buildings. The research identified another important factor affecting the placement of military garrisons – the transport highways of various types (along the Kyiv-Brest highway which passed through Zhytomyr, Novograd-Volynsky, Rivne, Lutsk, Kovel).

The internal structure and principles of setting up garrison's territory were determined by peculiarities of each city and had a well-developed structure depending on troops and ranks of the militaries. The military garrison consisted of a complex of residential, public and additional buildings with the main square and its internal infrastructure.

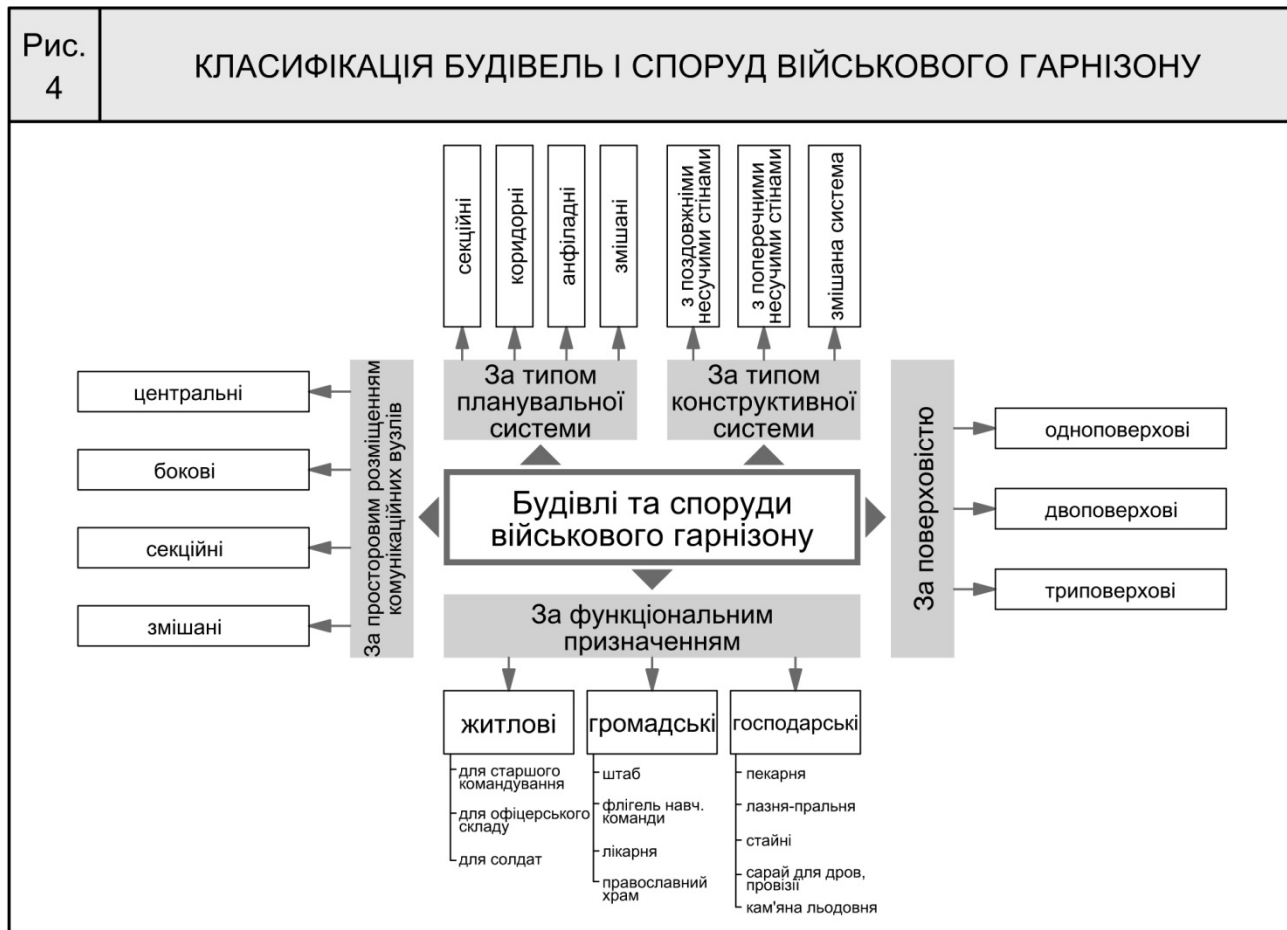
The typological groups of buildings according to different characteristics (functional, planning, space-compositional, stylistic) were identified. The architectural and compositional analysis of the facades of garrison buildings was carried out and the typology of the most significant elements in their architecture was classified: ornamental motives, windows, doorways, pediments, pilasters, chimneys.

Has been analyzed the foreign experience in the rehabilitation and reconstruction of military facilities, the current state of the garrison complexes of the Volyn province of the XIX – the beginning of the XX century and their historical and cultural significance in the context of the architectural heritage of Volyn and Ukraine in general. The principles and measures aimed at restoring and preserving the researched military facilities have been proposed.

Key words: military garrison complex, regimental church, "brick" style, Volyn, Russian Empire, architectural rehabilitation.

Підписано до друку 26.10.2018 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times». Друк офсет.
Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. 76.
Друкарня видавництва «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97.